

Басюк Н. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри початкової освіти та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключову роль у здійсненні ефективної професійної діяльності відіграє вміло побудоване педагогічне спілкування. За його допомогою відбувається сприйняття партнерами один одного, їх взаємовплив, обмін інформацією (передавання, приймання і розуміння інформації), продуктивна організація взаємодії. Педагогічне спілкування створює у колективі сприятливі умови для взаємопізнання, самоутвердження, співпереживання, обміну емоційними переживаннями та ставленнями, співробітництва і співтворчості.

Крім мовлення, особливу вагу у педагогічному спілкуванні мають невербальні сигнали. Супроводжуючи вербальне повідомлення, невербальна комунікація доповнює, поглиблює, збагачує, спростовує, а в окремих випадках навіть заміняє його, виявляючись більш виразним та дієвим засобом, ніж слово. Дослідження, проведені американським психологом, професором Альбертом Меграбяном, доводять, що найбільший вплив на свідомість слухача здійснює саме невербальний компонент розмови – 65%, тоді як вербальний займає 35%.

Ефект «непослідовного спілкування», який вивчав учений, полягав у тому, що навіть у ситуаціях неконгруентності, коли невербаліка суперечила словесній інформації, учасники експерименту надавали перевагу мові тіла та інтонації голосу.

Якщо основним і єдиним каналом передачі вербальної інформації є слово, то до передачі невербальної інформації одразу залучається кілька каналів. Серед них: міміка, жести, рухи, зоровий і тактильний контакт, постава, поза, невербальні аспекти мовлення (інтонація, акцент, тембр, тон голосу, дикція, швидкість мовлення, паузи), простір, час. Особливість невербальної комунікації полягає в тому, що інформація сприймається й інтерпретується несвідомо.

«Зчитуючи» невербальні сигнали вчителя, учні налаштовуються на взаємодію, переймають його інтерес та емоційне ставлення до навчальної інформації, осягають новий матеріал. Особливо чутливими до невербальної поведінки свого класовода є молодші школярі. Їм вдається дуже добре розкодувати вираз обличчя та мову тіла вчителя, вгадуючи його емоції та настрої, визначаючи його позицію до того, що він говорить. Невербаліка надає мовленню емоційного забарвлення, робить його насиченим, виступає інструментом педагогічного впливу на школярів. Володіння вчителем уміннями й навичками невербального спілкування є показником його педагогічної культури й педагогічної майстерності. А. Макаренко серйозну увагу приділяв розвитку цих навичок у педагогів. Стосовно себе він зазначав: «Для мене, в моїй практиці, як і для багатьох досвідчених учителів, такі «дрібниці» стали вирішальними: як стояти, як сидіти, як підвищити голос, посміхнутися, подивитися» [1, с. 480]. А також зізнавався: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди!» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті і в голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба» [1, с. 481]. Доведено: вчитель, який володіє природною й виразною мімікою, проявляє небайдужість, інтерес до учнів і їх справ виражальними рухами обличчя та тіла, швидко встановлює довірливі стосунки зі школярами. Разом з тим, невербальна комунікація істотно

впливає на регулювання взаємовідносин, на емоційну атмосферу й самопочуття учнів та вчителя у класі.

Невербальні дії дають змогу педагогу виразити власний емоційний стан, своє відношення до учня, його відповіді або вчинку. Інколи достатньо здивовано піднятих брів або суворого погляду, щоб учень припинив робити те, що вчитель не схвалює. Позитивній взаємодії сприяють усмішка, кивок голови, піднятий до губ палець.

Невербальні сигнали корелюють з емоційними та розумовими процесами людини. Чіткі мімічні прояви мають насамперед базові емоції: радість, здивування, страх, гнів, смуток, відраза. Міміка є відображенням взаємозв'язку думок і почуттів, миттєвих та глибинних душевних переживань особистості. У роботі з молодшими школярами однаково важливими є як виразність власної міміки, так і вміння розпізнавати внутрішній стан співрозмовника за елементами невербальної поведінки.

Висновки про емоційний стан, наміри, ставлення учнів до чого-небудь учитель виводить не зі слів учнів, а за результатами власного спостереження за їх поведінкою. Експресія обличчя, погляд, рухи тіла несуть значно більше інформації, ніж слова. Розуміння та виявлення підтексту, схованого в експресії обличчя та мові тіла, допомагає педагогу та учням з'єднатися на емоційному рівні, проявляти емпатію.

Допомогти зрозуміти невербальні сигнали, проаналізувати їх і обрати ефективні стратегії поведінки може розвинений емоційний інтелект педагога, який ґрунтується на добре розвиненій інтуїції та педагогічній спостережливості. Під час університетської підготовки майбутні вчителі початкової школи вивчають лицьові можливості, учаться контролювати й керувати власною мімікою, задіювати усі мімічні компоненти обличчя, знайомляться зі змістом невербальних знаків, звертають увагу на власні рухи, пози, жести у ході мікрорекладання, квазіпрофесійної діяльності, інтерпретують подану ними невербальну інформацію, удосконалюють власні вміння створювати виразний образ педагога.

Важливим умінням майбутнього педагога є вміння візуально визначати за невербальною поведінкою учнів ознаки зосередженості, інтелектуальної втоми, втрати зацікавленості. Про активну роботу думки, уважність, зосередженість свідчать зацікавлений погляд, зоровий контакт з учителем, дещо зсунуті до перенісся брови. Зовнішнім проявом зосередженості є стійкий погляд у напрямку вчителя або іншого джерела інформації (іншого мовця, наочних засобів). Зацікавленість проявляється блиском очей і виразністю погляду.

Таким чином, володіння учителем невербальними засобами є вагомим компонентом педагогічного спілкування. Умілому їх застосуванню у педагогічному процесі педагоги мають навчитися в процесі підготовки до майбутньої професії.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. Методика організації виховного процесу. Твори : В 7 т. Київ: Рад. школа, 1954. Т. 5. 400 с.